

УДК 94:001-057.4(430)"1965/1991"

А. Є. Атаманенко

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ У НІМЕЧЧИНІ (1965–1991)

В статті йдеться про діяльність українських істориків – членів осередку Українського історичного товариства в Німеччині. Форми діяльності включали проведення наукових конференцій, часто у співпраці з іншими українськими та неукраїнськими інституціями, конгресів, в т.ч. до 1000-ліття Хрещення України-Руси.

Ключові слова: Німеччина, конференції, конгрес 1000-ліття Хрещення України-Руси.

Вчені українського закордоння протягом багатьох років до здобуття Україною незалежності розвивали українознавчу тематику в різних галузях науки. У Німеччині в період по Другій світовій війні працювала низка відомих сьогодні українських дослідників, які гуртувались переважно навколо Українського вільного університету, дехто з них викладали і в німецьких навчальних закладах – Ю. Бойко-Блохин, О. Вінтоняк, П. Курінний, Н. Полонська-Василенко, В. Янів та ін. Значна частина українознавців у Німеччині належала до створеного у 1965 р. Українського історичного товариства (далі – УІТ. – А.А.), яке видавало за редакцією засновника Любомира Винара журнал “Український історик”.

Для кращої організації діяльності УІТ та проведення праці в інших місцевостях створювались представництва журналу, а якщо було більше бажаючих підтримати УІТ безпосередньо – організацією конференцій, лекцій тощо – створювались клітини (осередки). Так як належність до Товариства була індивідуальною, незважаючи на проголошення запровадження можливості колективного (інституційного) членства в одному з інкорпораційних документів [22], праця Товариства базувалася саме на індивідуальному підході до кожного, але осередки давали можливість зібрань, обговорення проблем, проведення конференцій та зустрічей.

Загальне представництво журналу “Український історик” на Європу і Німеччину від 1965 рр. здійснював доктор історії та власник видавництва “Дніпрова хвиля” О. Вінтоняк. В лютому 1965 р. Л. Винар звертався до Н. Полонської-Василенко з пропозицією зорганізувати роботу осередку Товариства [23]. Тоді ж він просив О. Вінтоняка підтримати ідею створення цієї “клітини” [5], яку було засновано 24 жовтня 1965 р. До Управи першого осередку УІТ в Європі (Німеччині) увійшли Наталія Полонська-Василенко (голова), американський політолог Ігор Каменецький (був обраний заступником голови, хоч і перебував у Німеччині тимчасово), Олександр Вінтоняк (секретар) [36].

Передісторія створення клітини включає підготовчий обмін листами між Л. Винаром та Н. Полонською-Василенко, І. Каменецьким, О. Вінтоняком. І. Каменецький в цей час мав наукове відрядження для праці в європейських архівах і на прохання Л. Винара зустрівся з О. Вінтоняком. Під час зустрічі дослідники обмінялися думками щодо планів зібрати установчі збори Осередку 15 жовтня 1965 р., коли до Мюнхену мали приїхати проф. Н. Полонська-Василенко та о. Р. Мізь. На той час туди мав приїхати й І. Каменецький [2]. На зборах були присутні О. Вінтоняк, П. Курінний, Н. Полонська-Василенко, М. Добрянський, І. Жеґуц та І. Каменецький [3].

При обговоренні питання членства були висловлені різні погляди. Зокрема, Н. Полонська-Василенко вважала, що членами УІТ можуть бути лише досвідчені вчені, які мають чималий стаж наукової праці. І. Каменецький притримувався думки, що до праці потрібно активно залучати молодше покоління – студентів. Пізніше це питання було розв’язане в Статуті, яким запроваджувалося кілька категорій членів.

З постановою у 1965 р. осередку на чолі з Н. Полонською-Василенко в Німеччині (що було дуже важливим через те, що друк “Українського історика” незадовго перенесли до Мюнхену), було покладено початок створенню осередків як структурних одиниць Товариства, котрим приділялося значну увагу. Л. Винар неодноразово звертався до своїх колег в різних країнах з пропозицією зайнятися організацією клітин [24, с. 79-80], але чи не найкраще змогли організувати роботу саме в Німеччині.

Діяльність осередків і представництв журналу базувалася переважно на ентузіазмі їх керівників та членів, і з часом деякі з них припиняли свою діяльність. Причини могли бути різними. Одночасно членами Товариства і його представництв ставали інші особи, які починали активну співпрацю. Осередок УІТ в Німеччині, членами якого були переважно старші вчені з Європи, практично припинив свою діяльність під час хвороби та після смерті Наталії Полонської-Василенко у 1973 р.

19 квітня 1975 р., після пошуків кандидатури, Л. Винар звернувся до професора Мюнхенського університету Максиміліана Людвіка та УВУ відомого літературознавця Юрія Бойка-Блохина з пропозицією створити в Мюнхені відділ (осередок) УІТ і очолити його [6]. Вчений погодився на пропозицію [7], про що було повідомлено в “Бюлетені” УІТ [31]. Наперекорді з ним зустрічався під час подорожі в Німеччину член Управи УІТ І. Каменецький [4]. В червні 1975 р. Ю. Бойка-Блохина було кооптовано до Управи УІТ [8]. Представником журналу на Європу в цей час був Ф. Кордуба, який залишився на цій “посаді”, а професор Блохин став представником УІТ. Він намагався поширити склад осередку, для формування якого було офіційно достатньо п’ятьох осіб. Розмовляв стосовно створення осередку із І. Жеґуцем, А. Жуковським (який на той час дещо відійшов від діяльності в УІТ, зайнятий “Енциклопедією українознавства”) та іншими дослідниками, що працювали в цей час у Мюнхені або інших європейських містах, і частина яких на той час була членами УІТ. На жаль, відновити діяльність осередку в той час так і не вдалося [21].

Не зважаючи на це, як дослідник і як член Управи УІТ, представник УІТ в Європі та член Редколегії журналу, Ю. Бойко-Блохин намагався як міг допомагати діяльності Товариства. Обговорюючи з Л. Винаром

питання термінології та періодизації історії України, які тісно були пов'язані зі схемою/концепцією історичного процесу М. Грушевського, він запропонував свою допомогу в опрацюванні Товариством збірника наукових праць з відповідної тематики, що включав історичні, лінгвістичні, історіографічні, етнологічні та інші праці, плануючи залучити широке коло авторів, в тому числі й неукраїнських [9]. Вислав свої видання до рецензування, писав рецензії та статті до "Українського історика", залучав до співпраці в журналі німецьких дослідників.

В 1977 р. Л. Винар у листі до вченого пропонував "заінкорпорувати [офіційно зареєструвати. – А.А.] УІТ в Баварії і тоді ми мали б доступ до державних дотацій. Статут можна пристосувати до вимог Баварського уряду (свого часу я переслав Вам статут УІТ)" [10]. Діяльність осередку в Німеччині в цей час, не зважаючи на зусилля, практично так і не відновилася. У 1978 р. Ю. Бойко з різних причин не зміг влаштувати на Другому славистичному конгресі, який мав відбутися в Гармш-Партенкірхен, сесію УІТ, присвячену термінології і періодизації [11] та організувати відзначення 15-ліття УІТ в Європі. Після цього він поступово відійшов від активної праці в Товаристві.

З пропозицією відновити і очолити осередок або створити Товариство прихильників УІТ Л. Винар звертався у 1981 р. до представника журналу в Європі та директора друкарні "Логос" Ф. Кордуби [20]. Розрахунок був також на те, щоб офіційно оформити діяльність Осередку як неприбуткової організації і за допомогою такої легалізації одержати дотації від німецького уряду, але на жаль, знову це не вдалося полагодити.

Нагода для відновлення діяльності Осередку в Мюнхені з'явилася після доповіді Л. Винара в УВУ у 1983 р. 22 жовтня у приміщенні УВУ відбулася зустріч прихильників УІТ з головою Товариства проф. Л. Винаром, який в цей час досліджував архіви в Австрії та Німеччині. Після ознайомлення присутніх з суттю та напрямками діяльності Товариства за пропозицією мгр. Мирослава Антохія було вирішено відновити Відділ УІТ, який би об'єднав дослідників та любителів історії. До Управи було обрано Бориса Левицького, автора багатьох наукових праць, відомого громадського і культурного діяча. Заступником обрали М. Антохія, що викладав в УВУ українську літературу, секретарем – Аріану Войтенко-Дубицьку, працівника бібліотеки УВУ. Скарбником став Ф. Кордуба. Вільним членом Управи було обрано Ореста Власова [13]. Контрольну комісію очолив дослідник історії української еміграції в Німеччині Ді-Пі періоду Володимир Маруняк (викладач і головний секретар УВУ), а членами стали о. архипресвітер Палладій Дубицький та др. Всеволод Кармазин-Каковський. Ф. Кордуба виготовив фірмовий папір осередку та членські анкети, які А. Дубицька роздала тим, хто написав заяву [12].

Б. Левицький очолював осередок УІТ в Німеччині кілька місяців, а після його смерті головою осередку став Т. Мацьків, який переїхав до Гайдельберга із США, і крім Гайдельберзького університету, працював також в УВУ. 29 листопада 1986 р. в Мюнхені відбулися загальні збори УІТ, під час яких було обговорено працю Товариства в Німеччині та обрано нову Управу Осередку. Заступником голови став новообраний ректор УВУ, що приїхав до Німеччини з Канади Теодор Б. Цюцюра. Секретарем було обрано О. Вінтоняка, скарбником – Ф. Кордубу (який одночасно був представником журналу на Європу) [14]. До Контрольної комісії увійшли В. Маруняк, М. Антохій, о. Є. Гарабач [38].

Завдяки співпраці з УВУ та його тогочасним ректором проф. В. Яневим у першій половині 1980-х років було організовано низку наукових конференцій з участю українських та неукраїнських вчених, що піднесло науковий престиж як УВУ, так і УІТ. Від імені Товариства Т. Мацьків підтримував контакти з іншими науковими осередками, зокрема з Єврейсько-українським товариством в Єрусалимі [19], Філією Центру політичної освіти Баден-Вюртембергії в Гайдельберзі, Марбурзьким, Гайдельберзьким та іншими німецькими університетами. Поширюючи знання про Україну та її історію в Німеччині, історик від імені УІТ особисто неодноразово виступав з окремими доповідями [15; 17; 18]. Крім того, Т. Мацьків підтримував контакти з членами Товариства по всій Європі.

У 1987 р. відбулися зміни у структурі представництв "Українського історика". У зв'язку із смертю директора видавництва "Логос" і представника журналу в Європі Ф. Кордуби знову представником обрали тогочасного секретаря Осередку УІТ в Німеччині і власника видавництва "Дніпрова хвиля" проф. УВУ О. Вінтоняка.

В Німеччині, в приміщенні УВУ 4 лютого 1989 р. відбулися Загальні збори європейського осередку УІТ, де було обрано нову управу, яку знову очолив Теодор Мацьків. Крім нього, членами управи стали Теодор Цюцюра (заступник голови), Богдан Кузь (секретар), Олекса Вінтоняк (скарбник). До Контрольної комісії було обрано о. Євгена Гарабача, Христину Мацюк-Фрай та Мирослава Антохія.

З перш. пол. 1980-х рр. продовжувала активно розвиватися співпраця УІТ з Українським вільним університетом в Мюнхені. Троє ректорів університету – В. Янів, Ю. Бойко-Блохин та Б. Цюцюра були членами УІТ. Від 1983 р. Товариство співпрацювало з УВУ над відзначенням 1000-ліття Хрещення України-Руси. 21 жовтня 1983 р. ректорат УВУ організував у Мюнхені академічний вечір з нагоди 20-ліття журналу "Український історик". Відкрив засідання та був його керівником ректор УВУ, член УІТ проф. В. Янів. З доповіддю про сучасний стан історичної науки та завдання української історіографії виступив Л. Винар. Доповідач говорив про становище материкової історіографії, коли в Україні посилено пропагується концепція "нової історичної спільноти – советського народу", про завдання української історіографії поза Україною [39]. Доповідь була записана для радіо "Свобода", де її було використано в передачі для України (фонограма запису та інтерв'ю зберігається також в Архіві УІТ, ф. "Фонодокументи"). Пізніше інформація про зустріч з'явилася на сторінках часописів "Свобода", "Америка" та "Українські вісті".

Найбільше активізувалась співпраця між УІТ та УВУ за часів перебування в Німеччині довголітнього члена УІТ проф. Т. Мацькова. Організована з ініціативи УІТ Товариством та УВУ 8 грудня 1984 р. в Мюнхені

відбулася конференція пам'яті М. Грушевського. Це була перша наукова конференція УІТ, організована спільно з німецькими вченими. Відкрив конференцію ректор УВУ В. Янів. Тут прозвучали доповіді Т. Мацькова "Гетьман Іван Мазепа в оцінці М. Грушевського", Л. Винара "М. Грушевський і державницький напрям в українській історіографії", А. Жуковського "Михайло Грушевський і журнал "Україна". І хоча не всі доповіді були озвучені авторами, а зачитувалися довіреними особами, вони викликали велике зацікавлення присутніх. В другій, німецькомовній, сесії з доповідями виступили професор університету Рупрехта-Карла в Гайдельберзі Гельмут Нойбауер – "М. Грушевський в історичній перспективі часу" та керівник Філії для політичної освіти в Нордбаден Ернст Людemanн – "М. Грушевський в советській історіографії після 1956 року" [41]. Пізніше доповіді були опубліковані в "Українському історичному журналі".

Чергова конференція УІТ у Мюнхені була знову організована у співпраці з УВУ і була присвячена ювілею 20-ліття Товариства. Головним організатором став довголітній член УІТ та редколегії його журналу проф. Т. Мацьків. Відкрив конференцію 7 грудня 1985 р. ректор УВУ В. Янів, який підкреслив важливість співпраці Товариства з університетом в галузі історичних досліджень. Т. Мацьків ознайомив присутніх з основними етапами історії УІТ та напрямками діяльності. У конференції також взяли участь Роланд Пієтц (Штуттгартський ун-т), який доповідав про суспільний лад в гетьманській державі (1649–1764). Доповідь охоплювала кілька аспектів Гетьманщини – суспільний, військовий та політичний. Е. Людemanн (Директор Філії Центру політичної освіти в Баден-Вюртенберґ) виступив з доповіддю про термінологічні зауваження до історії українців і росіян. Третя доповідь, присвячена висвітленню постаті кардинала Ісидора з Києва в мемуарах папи Пія II (1458–1464), була виголошена Я. Восем з Пізи. Доповіді, що прозвучали на конференції, виголошувалися українською, німецькою та польською мовами. Доповідачі – як українці, так і німці – користувалися в своїх доповідях відповідною концепцією історії України термінологією, і серед присутніх було багато німецьких гостей. Таким чином, високий науковий рівень конференції, організованої в УВУ з нагоди 20-ліття УІТ, свідчив про готовність до співпраці з українською наукою з боку неукраїнського наукового світу, а також сприяв популяризації як діяльності українських наукових інституцій, так і історії України як об'єкта дослідження.

Неабияке значення Товариство надавало відзначенню в другій половині 1980-х рр. ювілею 1000-ліття хрещення України-Руси. 12 квітня 1986 р. в УВУ в рамках відзначення відбулася спільна з УВУ конференція, присвячена історії Української католицької церкви в Україні. Організатором конференції став професор Акронського, а в середині 1980-х рр. – Гайдельберзького університету Т. Мацьків. Під час конференції були виголошені три доповіді українською, німецькою та польською мовами. Відкрив конференцію декан Філософського факультету УВУ Г. Васкович. Після вітального слова він представив трьох доповідачів – професорів Т. Мацькова та Яна Вося, а також о. архимандрита Йосифа Йоганна Петерса. Т. Мацьків говорив про генезу церковної унії 1596 р. На тлі історичних подій він розглянув стан українського церковного життя в кінці XVI ст. Проаналізувавши пункти Берестейської угоди, він розглянув причини появи релігійної полеміки, яка призвела до релігійного протистояння та роздвоєння церкви. Професор Пізанського університету відомий польський дослідник латиномовних рукописів XVI – XVII ст. Я. Вось побудував свою доповідь "Звідомлення про унійних єпископів у "Деннику з подорожі до Польщі 1596–1597 рр." папського церемоніального майстра А.П. Муканте" на аналізі інформації цього маловідомого джерела. Він подав спостереження автора про учасників Берестейського собору та тогочасних вельмож, з власними поясненнями про їх життя та функції. Після обговорення обох доповідей у другій сесії виступив дослідник історії церкви архимандрит о. Й.І. Петерс (м. Грайнбах) з доповіддю "Митрополит Андрей – людина, екзарх, патріарх". Він поділився споминами про своє перебування у Львові, де він був у чині Отців Студитів і познайомився з митрополитом Андреем Шептицьким та його братом Климентієм. Доповідач підкреслив харизматичність постаті Шептицького, його відданість служінню церкві та українському народові, організацію допомоги тим, хто її потребував. Друга, німецькомовна, конференція осередку УІТ в Європі, присвячена 1000-літтю Хрещення України, відбулася в Мюнхені 12 лютого 1988 р. На ній з доповідями виступили науковий співробітник Мюнхенського університету І. Жеґуц, Т. Мацьків та архимандрит о. Й. Петерс.

УІТ стало співорганізатором мюнхенського наукового Конгресу з нагоди 1000-ліття хрещення України [32; 29], ініціаторами якого були НТШ в Європі та УВУ, підтримані іншими українськими науковими інституціями і навчальними закладами. Як свідчить "Акт заснування Комітету", серед українських науково-дослідних й науково-навчальних установ, представники яких на пленарному засіданні в УВУ 11-13 травня 1984 р. вирішили для організації конгресу створити окремий комітет, було Українське історичне товариство [1; 33]. До складу Ділового комітету в якості віцепрезидента увійшов Любомир Винар [30; 34, с. 870].

Конгрес відбувся 26 квітня – 2 травня 1988 р. і став яскравим прикладом української наукової та міжконфесійної соборності. Засідання відбувалися в домі Архидієцезії Мюнхен-Фрайзінґ у передмісті Мюнхена. Організатором виступив Комітет наукового відзначення 1000-ліття Християнської України, який нараховував 28 організацій-членів – наукових інституцій та об'єднань, українських вищих навчальних закладів в діаспорі, церковно-релігійних та громадських організацій із США, Канади, Німеччини, Франції, Італії, Бразилії, Австралії, Аргентини та ін. країн. Конгрес став демонстрацією порозуміння українських церков – він був відкритий Соборною Відправою в присутності священників всіх віровизнань, а в неділю 1 травня відбулася служба в усіх мюнхенських соборах. На Конгресі було зачитано привітання від Папи Римського Івана Павла II та інших церковних ієрархів.

Відкрито конгрес було 28 квітня в 9-й ранку інавгураційним словом ректора УВУ В. Янева. В чотирнадцяти наукових сесіях брали участь дослідники, які представляли різні наукові інституції. Прозвучало біля 40 доповідей, в тому числі й членів УІТ – М. Антоновича, О. Барана, П. Біланюка, Л. Винара, О. Домбровського, В. Жили, А. Жуковського, В. Косика, М. Марунчака, Я. Падоху, О. Прицака,

А. Сороковського, В. Янева та ін. Всі доповіді виголошувалися переважно українською, кілька – німецькою мовами. Після конгресу їх, за винятком доповіді О. Прицака, яку не було надіслано до Оргкомітету, було опубліковано.

Хоч Конгрес носив в цілому український характер, він мав також орієнтацію на популяризацію події серед неукраїнського середовища. Одна з сесій відбулася в приміщеннях т.зв. Дому кардинала Венделя в центрі Мюнхена, де було багато неукраїнських гостей. Тут виступили з доповідями німецькою мовою проф. В. Янів про Конгрес та президент Католицького університету в Айхштетті Ніколаї Лобковіч про роль св. Кирила та Мефодія для слов'ян. Для популяризації теми Конгресу було проведено прес-конференцію за участю учасників та голови Комітету В. Янева, а також постійними були інформативні повідомлення та інтерв'ю трьох радіостанцій, що вели віщання на СРСР – “Голос Америки”, “Свобода” та “Вільна Європа”, а також німецьким телебаченням та радіо. Пізніше з'явилися численні повідомлення про Конгрес в пресі, в тому числі й неукраїнській [27, с. 969-972].

На заключній сесії Конгресу підвів підсумки голова Наукової Ради при СКВУ та президент УІТ проф. Л. Винар, який також привітав присутніх від Наукової ради при СКВУ. Учасників та гостей Конгресу привітало й УІТ [35].

З 12 по 17 жовтня 1986 р. в Гармш-Партенкірхен (Західна Німеччина) відбулася наукова конференція, присвячена історії українсько-німецьких відносин. УІТ не було офіційним організатором заходу, але в ньому взяли активну участь його члени: Т. Гунчак з доповіддю про стосунки між українцями та німцями у 1941–1945 рр., І. Каменецький – про плани Німеччини щодо колонізації України під час Першої та Другої світових воєн, Т. Мацьків – про Зборівський договір в німецькій пресі 1649 р., О. Субтельний – про політичні зв'язки німецьких правителів з козацькою Україною, М. Богачевська-Хомяк про жіноче питання в українсько-німецьких відносинах. В конференції також взяли участь дослідники з Європи, Канади, США та Ізраїлю. Організаторами конференції були Інститут Східної Європи Вільного університету в Західному Берліні та Канадський інститут українських студій [41].

До 25-ліття журналу «Український історик» 17 грудня 1988 р. в УВУ відбулася наукова конференція, підготовлена університетом та УІТ. Відкрив її проректор УВУ проф. В. Янів. Ювілейну доповідь “Рефлексії у 25-ліття журналу “Український історик” виголосив Т. Мацьків. Він високо оцінив результат 25-літнього видання журналу, його засновника і головного редактора Л. Винара та численних співробітників, що друкували свій науковий доробок і добродіїв, які матеріально підтримували вихід кожного числа. Добрим словом згадав доповідач сп. пам. Ф. Кордубу – багатолітнього адміністратора і видавця журналу, директора друкарні “Логос”. Доцент УВУ і секретар Осередку УІТ в Німеччині О. Вінтоняк у доповіді “Перша українська політична еміграція” подав аналіз діяльності мазепинців, що опинилися поза Україною – А. Войнаровського, П. Орлика та ін. Після перерви відбулася німецькомовна сесія, яку започаткував Ернст Людemann, керівник Філії Центру політичної освіти Баден-Вюртембергії в Гайдельберзі доповіддю про політику гласності і перебудови в контексті можливості нової українізації України. З другою доповіддю на тему “Тисячоліття хрещення Київської Русі у програмі Академії ім. Г. Зайдля” виголосив науковий референт Академії др. Бернхард Рілл. Після дискусії закрити конференцію ректор УВУ проф. Т. Цюцюра. Як підсумок, було прийняте рішення з нагоди 25-ліття “Українського історика” надіслати до його редакції вітального листа, що і було пізніше зроблено [28, с. 103-105].

В грудні 1989 р. при співпраці УІТ в Європі з УВУ відбулася наукова конференція, присвячена 350-літтю від дня народження гетьмана Івана Мазепи, в якій взяли участь українські дослідники Т. Цюцюра, О. Вінтоняк, Л. Винар, І. Качуровський, Т. Мацьків, а також німецькі – професор університету Фрайнбурга Антонін Метан та науковий референт Академії для політичних та сучасних питань ім. Г. Зайдля в Мюнхені Бернхард Рілл [15; 16].

В Українському історичному товаристві існувала традиція відзначати ювілеї активних членів – дослідників української минувшини. В Німеччині ювілейним вечором-зустріччю 21 квітня 1989 р. було відзначено 80-ліття відомого літературознавця, громадського та наукового діяча, колишнього ректора УВУ і голови Осередку УІТ в Німеччині проф. Ю. Бойка-Блохина. Відкрив зустріч ректор УВУ та заступник голови Європейського відділу УІТ проф. Т.Б. Цюцюра, який вітав ювілянта як одного із своїх попередників в університеті та видатного вченого. Про літературознавчу творчість доповідав М. Антохій, а про окремі дослідження Ю. Бойка – І. Качуровський. Проф. І. Кошелівець вітав ювілянта від УВАН, а також зачитав привітання від об'єднання письменників “Слово”, яке обрало Ю. Бойка почесним членом. Про професорську діяльність Ю. Бойка в німецькому університеті ім. Людвіка-Максиміліяна розповіла Христя Мацюк-Фрай [26].

У 1990 р. широко відзначалося 25-ліття УІТ. З цієї нагоди відбулася низка наукових імпрез (наукових конференцій, зустрічей з громадами різних міст, публікації в пресі тощо), які свідчили про авторитет Товариства та привертати увагу до його діяльності. Так, 24-25 серпня 1990 р. заходами УВУ та УІТ у Мюнхені відбулася присвячена 25-літтю Товариства наукова конференція на тему “Українські навчальні інституції та історіографія України і діаспори: сучасне і минуле”. Конференцію відкрили ректор УВУ проф. Т. Цюцюра та Л. Винар. В своїй доповіді Т. Цюцюра підкреслив роль УІТ та його журналу “Український історик” у розвої української історіографії, а також наголосив на давніх традиціях співпраці УВУ і УІТ, зокрема в улаштуванні спільних наукових конференцій, ініційованих головою осередку УІТ в Європі проф. Т. Мацьковим. Л. Винар у вступному слові наголосив роль УВУ та його професорів в організації УІТ. Конференція складалася з кількох сесій. В перший день виступили Л. Винар про 25-ліття УІТ і сучасний стан української історіографії, Г. Гіллінг про відділ Макаренка в університеті Марбурґ, Д. Злепко про Український науковий інститут в Берліні, І. Полулях про 45-ліття УВУ в Баварії, професор УВУ Б. Єржабова про академічну діяльність і наукові інституції української еміграції в Чехословаччині в 1920-х – 1940-х роках.

На другий день прозвучали виступи Т. Мацькова про державно-правовий характер Зборівського договору 1649 р., М. Остеррідера про концепцію східноєвропейської історії за М. Грушевським. Після доповідей відбулася дискусія, присвячена тогочасному стану української науки в радянській Україні, в якій взяли участь Л. Винар, Т. Мацьків, З. Соколюк, Д. Злепко та М. Остеррідер. Доповіді і обговорення відбувалися українською і німецькою мовами. Спілкування було вільним, в залі під час засідань були присутні викладачі і студенти не лише УВУ, а й німецького університету ім. Максиміліана-Людвіка. У конференції вперше за багато років взяли участь німецькі вчені та представники обох гілок української історіографії, які мали можливість не лише обговорити теоретичні питання розвитку історичної науки, а й поділитися інформацією, яка до того не була відомою котрійсь із "сторін". Зокрема, для діаспорних вчених було приємною несподіванкою те, що зберігся архів УВУ празького періоду і звучали пропозиції про потребу його вивчення та написання історії університету 1921–1945 рр., що невдовзі було виконано відомим київським дослідником С. Віднянським [25]. Під час конференції відбулася виставка видань УІТ. На завершення конференції Л. Винар вже традиційно проголосив наступний 1991 р. ювілейним Роком Михайла Грушевського [37].

Таким чином, діяльність УІТ в Німеччині стала важливою складовою праці Товариства. Організатором її був Осередок, заснований у 1965 р. на чолі з Н. Полонською-Василенко, який пізніше найактивніше працював за часів головства Т. Мацькова. Серед членів Осередку, крім названих, були такі відомі дослідники й організатори науки як Ю. Бойко-Блохин, Т.Б. Цюцюра, В. Янев та ін. Осередком проводились наукові конференції, в тому числі й з залученням неукраїнських вчених. Його члени поруч із іншими членами УІТ брали активну участь у конгресі з нагоди 1000-ліття хрещення України-Руси. Праці членів УІТ в Німеччині друкувались на сторінках журналу "Український історик", де поміщалась також інформація про діяльність Осередку та проведені ним наукові імпрези. Важливою складовою була також співпраця з німецькими дослідниками, які долучались до українознавчої тематики.

Джерела та література

1. Акт заснування комітету (Факсиміле) // Збірник праць Ювілейного Конгресу / [Ред. В. Янів]. – Мюнхен, 1988/1989. – С. 865.
2. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. "Листування". – Спр. "І. Каменецький". – Лист І. Каменецького до Л. Винара від 8 жовтня 1965 р.
3. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. "Листування". – Спр. "І. Каменецький". – Лист І. Каменецького до Л. Винара від 30 жовтня 1965 р.
4. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. "Листування". – Спр. "І. Каменецький". – Лист І. Каменецького до Л. Винара [1975].
5. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. "Листування". – Спр. "О. Вінтоняк". – Лист Л. Винара до О. Вінтоняка від 17 лютого 1965 р. (авт. копія).
6. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. "Листування". – Спр. "Ю. Бойко-Блохин". – Лист Л. Винара до Ю. Бойка-Блохина від 19 квітня 1975 р. (авт. копія).
7. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. "Листування". – Спр. "Ю. Бойко-Блохин". – Лист Ю. Бойка-Блохина до Л. Винара від 17 травня 1975 р.
8. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. "Листування". – Спр. "Ю. Бойко-Блохин". – Лист Л. Винара до Ю. Бойка-Блохина від 28 червня 1975 р. (авт. копія).
9. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. "Листування". – Спр. "Ю. Бойко-Блохин". – Лист Ю. Бойка-Блохина до Л. Винара від 12-13 вересня 1976 р.
10. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. "Листування". – Спр. "Ю. Бойко-Блохин". – Лист Л. Винара до Ю. Бойка-Блохина від 17 грудня 1977 р. (авт. копія).
11. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. "Листування". – Спр. "Ю. Бойко-Блохин". – Лист Л. Винара до Ю. Бойка-Блохина від 22 вересня 1978 р. (авт. копія).
12. Архів УІТ (архів О. Вінтоняка). – Ф. "Листування". – Спр. "А. Дубицька". – Лист А. Дубицької до Л. Винара від 10 грудня 1983 (копія).
13. Архів УІТ (архів О. Вінтоняка). – Ф. "Осередок". – Спр. "Протоколи і звіти". – Звіт зборів осередку 22 жовтня 1983 р.
14. Архів УІТ (архів О. Вінтоняка). – Ф. "Осередок". – Спр. "Протоколи і звіти". – Повідомлення про збори осередку 29 листопада 1986 р.
15. Архів УІТ (архів Т. Мацькова). – Ф. "Конференції". – Звіт діяльності УІТ. Европ[ейський] відділ, 1984 – 1988. 28 січня 1989 р.
16. Архів УІТ (архів Т. Мацькова). – Ф. "Конференції". – Програма конференції у 350-ліття народження Івана Мазепи, Гетьмана України і Князя Св. Римської імперії, 1639–1709. 9 грудня 1989 р.
17. Архів УІТ (архів Т. Мацькова). – Ф. "Конференції". – Оголошення про доповідь Т. Мацькова 18 листопада 1987 р.;
18. Архів УІТ (архів Т. Мацькова). – Ф. "Конференції". – Оголошення про доповідь Т. Мацькова 9 жовтня 1988 р.
19. Архів УІТ (архів Т. Мацькова). – Ф. "Листування". – Лист Т. Мацькова до Я. Сусленського від 8 травня 1989 р.
20. Архів УІТ. – Ф. "Логос". – Спр. "Ф. Кордуба". – Лист Л. Винара до Ф. Кордуби від 7 липня 1981 р.
21. Архів УІТ. – Ф. "Логос". – Спр. "Ф. Кордуба". – Лист Ф. Кордуби до Л. Винара від 16 грудня 1977 р.
22. Архів УІТ. – Ф. "Організаційні документи". – Спр. "Інкорпорація". – Constitution of Ukrainian Historical Association.
23. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. "Листування". – Спр. "Н. Полонська-Василенко". – Лист Л. Винара до Н. Полонської-Василенко від 24 лютого 1965 р. (авт. копія).
24. Винар Л. Українське історичне товариство: Генеза і рання діяльність (Замітки засновника УІТ) / Л. Винар // Винар Л. "Український історик": 40 років служіння науці 1963–2003. – Нью-Йорк; Острог: [б.в.], 2003. – С. 79–80.
25. Віднянський С.В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: Український вільний університет (1921–1945) / С.В. Віднянський. – К. : Інститут історії України НАН України, 1994. – 81 с.
26. 80-річчя проф. Юрія Бойка // Український історик. – 1989. – Ч. 4. – С. 108.
27. Інформації про Конгрес у пресі // Збірник праць Ювілейного Конгресу / [Ред. В. Янів]. – Мюнхен, 1988/1989. – С. 969–972.
28. Наукова конференція, присвячена відзначенню 25-ліття «Українського Історика» // Український історик. – 1989. – Ч. 4. – С. 103–105.

29. Науковий конгрес у 1000-ліття хрищення Руси-України. Програма. [Б.м., б.д.]. – 12 с.
30. Науковий Конгрес у Мюнхені // Українська думка. – 26 травня 1988 р.
31. Обіжник. [28.XII.1975]. До вельмишановних членів Управи УІТ // Матеріяли до історії Українського історичного товариства. – Нью-Йорк; Острогоз : [б.в.], 2006. – С. 299–303.
32. Плянується науковий конгрес з нагоди 1000-ліття хрищення України // Свобода. – 20 червня 1984 р. – С. 1, 4.
33. Правильник комітету Наукового конгресу в Тисячоліття Хрищення Руси-України (Схвалений на Конференції в Мюнхені з уточненнями, прийнятими на 2-й Конференції в Бавнд-Бруку) // Збірник праць Ювілейного Конгресу / [Ред. В. Янів]. – Мюнхен, 1988/1989. – С. 869.
34. Президія і органи Комітету. Ділова Президія Комітету (Вибрана у Мюнхені 11-13.V.1984 р. і доповнена в Бавнд-Бруку 15-17.VI.1985 р. згл. кооптаціями, потвердженими референдумом афілійованих членів) // Збірник праць Ювілейного Конгресу / [Ред. В. Янів]. – Мюнхен, 1988/1989. – С. 870.
35. Українське Історичне Товариство // Збірник праць Ювілейного Конгресу / [Ред. В. Янів]. – Мюнхен, 1988/1989. – С. 951.
36. Українське історичне товариство. Обіжний лист, 1.XII.1965 // Український історик. – 1965. – Ч. 3-4. – С. 110.
37. Хроніка та інформація. Відзначення 25-ліття Українського Історичного Товариства // Український історик. – 1990. – Ч. 1-4. – С. 214–215.
38. Хроніка. Українське Історичне Товариство. Відділ УІТ в Німеччині // Український історик. – 1986. – Ч. 3-4. – С. 157.
39. Хроніка. Українське історичне товариство. Конференції, з'їзди, доповіді. Академічний вечір «Українського історика» на УВУ // Український історик. – 1983. – Ч. 2-4. – С. 192–193.
40. Хроніка. Українське Історичне Товариство. Конференції, з'їзди, доповіді // Український історик. – 1985. – Ч. 1-4. – С. 247–248.
41. Хроніка. Українське Історичне Товариство. Конференції, з'їзди, доповіді // Український історик. – 1986. – Ч. 3-4. – С. 157.

Атаманенко А. Є. Сотрудничество украинских ученых в Германии (1965–1991)

В статье речь идет о деятельности украинских историков – членов центра Украинского исторического общества в Германии. Формы деятельности включали проведение научных конференций, часто – совместных с другими украинскими и неукраинскими институциями, конгрессов, в т.ч. к 1000-летию Крещения Украины-Руси.

Ключевые слова: Германия, конференции, 1000-летие Крещения Украины-Руси.

Atamanenko A. E. The cooperation of Ukrainian scholars in Germany (1965–1991)

This article is dedicated to the activity of a group of Ukrainian historians – members of the Ukrainian Historical Association in Germany. The forms of activity included holding scholarly conferences, often in cooperation with other Ukrainian and non-Ukrainian institutions, congresses, including the one devoted to the 1000th anniversary of the Baptism of Ukraine-Rus.

Keywords: Germany, conferences, 1000th anniversary of the Baptism of Ukraine-Rus Congress.

УДК

Ю. О. Каганов

**«ВОРОЖІ ГОЛОСИ»: ІДЕОЛОГІЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ НА РАДІОХВИЛЯХ
У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ ст.)**